

УДК 336

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ

ТЕЛЬНОВА Г. В.,
доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Донецького державного університету
управління

Статтю присвячено визначенню загальних засад фінансової архітектури України, обґрунтовано її спрямованість, компоненти та їх зв'язки. Сформовано напрями фінансових потоків в межах фінансової архітектури. Обумовлено методи, інструменти та важелі впливу на фінансову архітектуру.

Ключові слова: фінансова архітектура; фінансова система; фінансові потоки.

Статья посвящена определению общих основ финансовой архитектуры Украины, обоснованы ее направленность, компоненты и их связи. Сформированы направления финансовых потоков в рамках финансовой архитектуры. Обусловлены методы, инструменты и рычаги влияния на финансовую архитектуру.

Ключевые слова: финансовая архитектура; финансовая система; финансовые потоки.

The article is devoted to the determination of general principles of financial architecture in Ukraine, study its orientation, the components and their relationships. Formed direction of financial flows within the financial architecture. Is due to the methods, tools and leverage financial architecture.

Key words: financial architecture; financial system; financial flows.

Постановка проблеми. Уявлення про функціонування будь-якої системи має перепроводжуватися побудовою її архітектури, тобто потребують опису її структура, компоненти, їх взаємозв'язки та взаємодія, механізми, які забезпечують дієвість системи. Не виключенням є і фінансова система України, яка має функціонувати за певними закономірностями, що властиві фінансовій архітектурі. На думку науковців Вожжова А. П. та Гринько Е. Л., фінансова архітектура визначає ключові характеристики економічної системи, форму організації спільної діяльності органів державної влади й елементів фінансової системи, суб'єктів підприємницької діяльності та домашніх господарств, їхню ієрархічну підпорядкованість і взаємозв'язки [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних науковців термін «фінансова архітектура» розглядається в макроекономічному значенні, як світова фінансова архітектура або глобальна фінансова архітектура. Аспекти світової фінансової архітектури розвиваються у дослідженнях Луцишин З. О. [2]. На державному рівні: теорія побудови фінансової системи України має висвітлення у працях Опаріна В. М. [3]; фінансова політика економічного розвитку – у працях Зимовця В. В. [4]; архітектура фінансового стимулювання – у працях Вожжова А. П. [1]. Одним із найзначніших досліджень фінансової архітектури є колективна монографія вітчизняних авторів, в якій, серед інших, розглядаються підходи до розв'язання проблеми забезпечення прискореного економічного зростання на основі побудови такої фінансової архітектури, яка буде спроможною реалізувати дане завдання й підтримувати при цьому стабільність у поточному часі, найближчій і довгостроковій перспективі [5]. Проте, віддаючи належне вказаним науковцям, автор статті наголошує на тому, що національна фінансова архітектура потребує розвитку в аспекті формування ефективної системи фінансових потоків в межах фінансової системи України.

Метою статті є визначення загальних засад фінансової архітектури України, обґрунтування її спрямованості, компонентів та їх зв'язків.

Виклад основного матеріалу дослідження. На наш погляд, метою побудови фінансової архітектури є досягнення фінансового розвитку держави, що дещо з іншого боку дозволяє поглянути як на формування компонентів фінансової архітектури, так і на визначення характеру та форм їх взаємозв'язку. Адже не завжди економічне зростання означає позитивні зміни, які характеризують якісний стан фінансової системи держави, також як і не завжди фінансовий розвиток є підтвердженням економічного зростання.

Як фінансовий розвиток держави пропонується сприймати кількісно-якісні зміни у фінансовому стані держави. Рівень фінансового розвитку, кількісне визначення якого є необхідним для оцінки дієвості побудованої фінансової архітектури, є багатокритеріальним показником. Інтегральне значення такого показника має містити в собі низку критеріїв, що впливають на обсяг валового внутрішнього продукту як основного показника системи національних розрахунків. Такі критерії мають характеризуватися показниками функціонування компонентів фінансової архітектури, які визначаються складом фінансової системи України.

Існують суперечливі погляди на склад фінансової системи. На наш погляд, найбільш доцільним є виділення елементів фінансової архітектури відповідно до міжнародного стандарту системи національних розрахунків (тобто пропонується виокремити фінанси нефінансових корпорацій, до яких належать інституційні одиниці, які займаються ринковим виробництвом товарів і послуг для продажу за цінами, що покривають витрати виробництва і дають прибуток; фінансових корпорацій, які є комерційними інституційними одиницями, що спеціалізуються на фінансових послугах чи допоміжній фінансовій діяльності (банки, страхові компанії тощо); сектору домашніх господарств, що об'єднує фізичних осіб як споживачів, а в деяких випадках як фізичних осіб-підприємців). В окремі компоненти фінансової архітектури пропонується виокремити державні фінанси, акумульовані у консолідованому бюджеті держави, який є основним інструментом розподілу і перерозподілу створеного в країні ВВП, та органи управління фінансовою системою, до яких належать: Кабінет Міністрів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство фінансів, Державне казначейство, Державна податкова адміністрація, Національний банк України, НКЦПФР, Рахункова палата та ін.

Взаємозв'язки між виокремленими елементами фінансової архітектури можливо схарактеризувати таким чином.

Фінансові потоки між нефінансовими та фінансовими корпораціями: взаємозв'язки обумовлені процесами кредитування реального сектору економіки та зворотного за спрямованістю процесу розміщення коштів нефінансових корпорацій на рахунках фінансових. Так, серед джерел фінансування капітальних інвестицій основну частину становили власні кошти підприємств (59,2%), тоді як кредитні ресурси банків та інші позики становили 16,1% загального обсягу інвестицій, що свідчить про актуальність визначених Урядом завдань щодо стимулювання кредитування вітчизняною банківською системою реального сектору економіки. За субіндексом «Отримання кредиту» Україна знаходиться за рейтингом (23 місце) на одній сходинці з Німеччиною й випереджає Росію та Білорусь на 81 позицію, що свідчить про розвиненість її фінансово-кредитної системи з погляду захисту прав та інтересів кредиторів.

Зміцненню стабільності банківської системи упродовж 2012 року сприяло скорочення простроченої заборгованості за кредитами (за даними Національного банку України, загальна сума проблемних кредитів в українських банках у 2012 році скоротилася на 6,8 млрд грн), розширення прибуткової діяльності банків (у 2012 році банківська система країни вперше за останні кілька років стала прибутковою).

Обсяги кредитів в економіку України станом на 01.01.2013 р., за даними Національного банку України, становили 815,1 млрд грн та зросли за 2012 рік на 13,3 млрд грн (рис. 1).

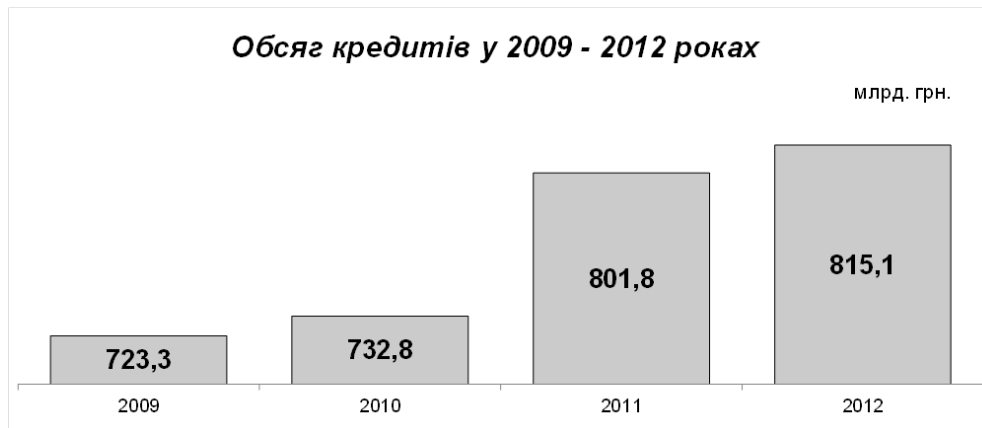

Рис. 1. Обсяг кредитів у 2009-2012 рр. [6]

Протягом 2012 року тривала спільна робота Уряду та Національного банку України в рамках активізації кредитування реального сектору економіки через використання відсоткових важелів і впровадження більш гнучких підходів до формування банками обов'язкових резервів. Важливим кроком Національного банку України на шляху стимулювання банківського кредитування було посилення ролі відсоткової політики в регулюванні грошово-кредитного ринку. З цією метою з 23.03.2012 р. знижено на 0,25 відсоткового пункту (до 7,5 відсотка річних) облікову ставку, яка є базовою щодо інших відсоткових ставок Національного банку України. Також Національний банк України у 2012 році лібералізував вимоги до формування банками обов'язкових резервів шляхом поступового зменшення їх частки, яку банки мають формувати на окремому рахунку в Національному банку України: з 31.03.2012 р. – від 70 до 60 відсотків, з 31.05.2012 р. – від 60 до 50 відсотків (постанова НБУ від 21.03.2012 р. № 102).

Середньозважена відсоткова ставка за кредитами у національній валюті в середньому за 2012 рік становила 18,4 відсотка.

Таким чином, завдяки взаємозв'язку фінансових та нефінансових корпорацій, в 2012 році вдалося зберегти макроекономічну стабільність, тенденції до зниження інфляції та зміцнення фінансової системи, втримати економічне зростання та забезпечити високі темпи підвищення добробуту населення.

Фінансові потоки між нефінансовими корпораціями та державним бюджетом: податкові надходження до бюджету формують його доходну частину, в свою чергу, з участю органів управління фінансовою системою формуються державні програми підтримки реального сектору економіки (наприклад, податкова політика, субсидювання або інвестиційна підтримка), що підвищує витратну частину бюджету. Найвизначальнішим інструментом фінансової архітектури є податкова політика держави. Проведення податкової реформи забезпечило уніфікацію податкового законодавства, покращення адміністрування та зниження рівня податкового навантаження. Зокрема, у січні 2012 року знижено ставку податку на прибуток підприємств з 23 до 21 відсотка. Також із прийняттям та набуттям чинності низки положень Податкового кодексу, Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (від 08.07.2010 року № 2464-VI) та інших нормативних актів кількість податкових платежів на рік було скорочено до 28 проти 135 платежів у попередньому періоді, кількість податків було скорочено з 43 до 22.

За результатами 2012 року до Державного бюджету України надійшло 274,7 млрд грн у виді податкових надходжень, що на 10% перевищує надходження 2011 р. (рис. 2).

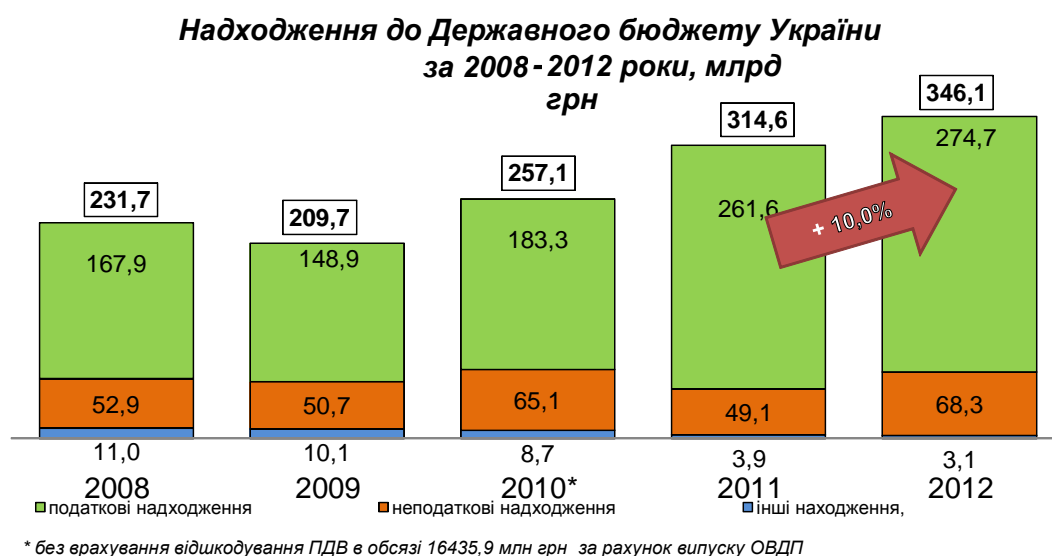

Рис. 2. Склад та структура надходжень до Державного бюджету України [6]

Найбільшими темпами у 2012 році зростали такі надходження до державного бюджету: податок на додану вартість (збір) – на 6,9 відсотка (збільшення на 11913,0 млн грн), акцизний податок – на 12,6 відсотка (або на 4174,5 млн грн), частина чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність, – у 2,4 рази (або на 3738,4 млн грн), ввізне мито – на 24,1 відсотка (або на 2523,0 млн грн), плата за надання адміністративних послуг – на 2050,9 млн грн, власні надходження бюджетних установ – на 6,2 відсотка (або на 1444,3 млн грн).

У структурі податкових надходжень Державного бюджету у 2012 році найбільшу питому вагу мали податок на додану вартість – 50,5%, податок на прибуток підприємств – 20,1%, акцизний податок – 13,5%, рентна плата – 4,9% та ввізне мито – 4,7%.

Фінансові потоки між фінансовими корпораціями та домашніми господарствами: вільні кошти населення розміщуються на депозитних рахунках фінансових інститутів, тоді як фінансові інститути забезпечують потребу домогосподарств у додаткових коштах за рахунок їх кредитування.

Стабільність національної грошової одиниці, а також вжиття заходів, спрямованих на зміцнення стійкості та розвиток банківської системи, сприяли подальшому відновленню довіри до банківської системи та розширенню ресурсної бази банків. Загальний обсяг депозитів станом на 01.01.2013 р., за даними Національного банку України, становив 572,3 млрд гривень та зріс за 2012 рік на 80,6 млрд гривень, або на 16,4 відсотка (рис. 3).

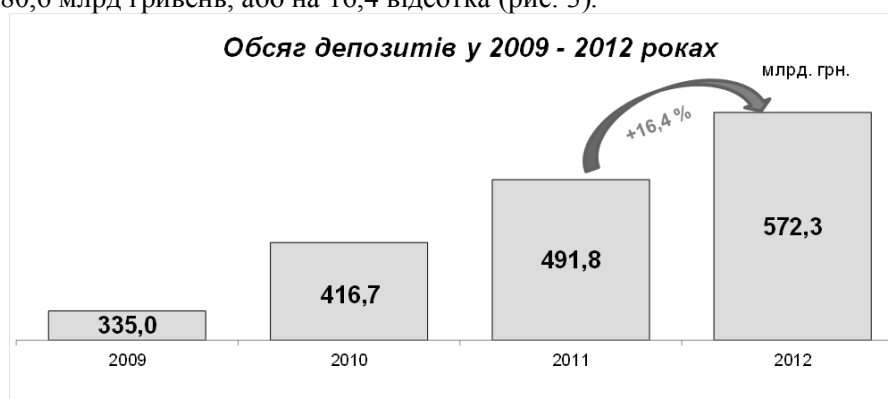

Рис. 3. Обсяг депозитів у 2009-2012 рр. [6]

У 2012 році відсоткова ставка за депозитами у національній валюті становила 13,4%.

Фінансові потоки між домашніми господарствами та Державним бюджетом: взаємовідносини характеризуються сплатою податків з боку домогосподарств і отриманням ними субсидій та трансфертів з Державного бюджету;

У 2012 році до загального фонду зведеного бюджету надійшло *податку з доходів фізичних осіб* у сумі 68092,4 млн грн, порівняно з 2011 роком надходження зросли на 7867,9 млн грн, або на 13,1% (рис. 4).

Динаміка надходжень податку з доходів фізичних осіб до зведеного бюджету України у 2008-2012 роках, млрд грн

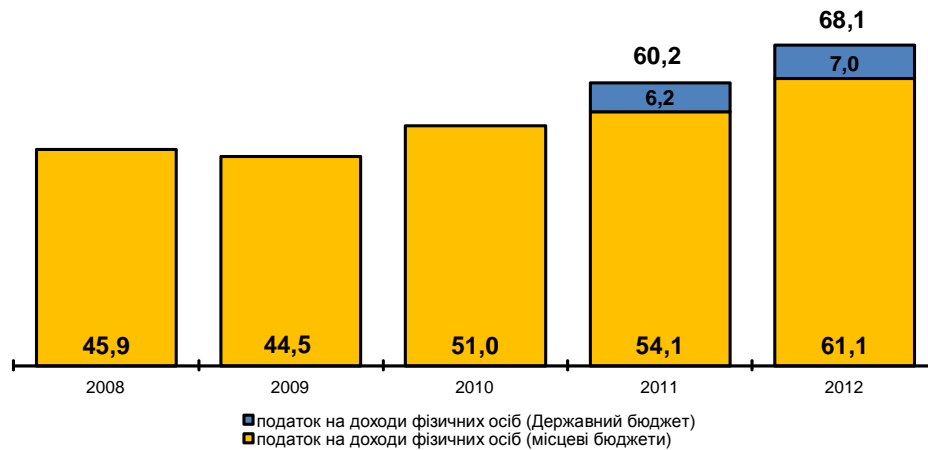

Рис. 4. Динаміка податку з доходів фізичних осіб [6]

Ресурси Державного бюджету спрямовувались, у першу чергу, на фінансування основних захищених статей бюджету (стаття 55 Бюджетного кодексу України), зокрема заробітної плати з нарахуваннями, грошового забезпечення військовослужбовців, пенсій, стипендій, придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів, оплату комунальних послуг та енергоносіїв тощо.

Так, касові видатки соціального спрямування за загальним фондом Державного бюджету зросли проти 2011 року на 44265,1 млн грн до 272787,4 млн грн, у тому числі:

- на оплату праці працівникам бюджетних установ та нарахування на неї у сумі 56874,5 млн грн, що на 4963,7 млн грн, або на 9,6% більше, ніж за 2011 рік;
- на поточні трансферти населенню (пенсії, допомоги, стипендії) у сумі 70512,5 млн грн, що на 10842,5 млн грн, або на 18,2% більше, ніж за 2011 рік (рис. 5).

Видатки соціального спрямування загального фонду Державного бюджету України у 2007-2012 роках

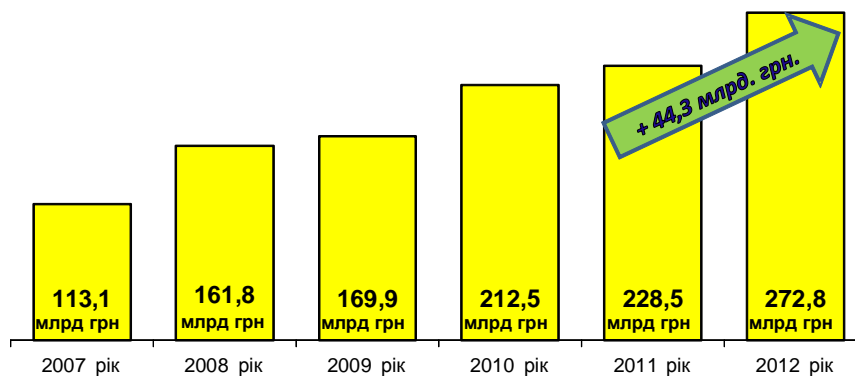

Рис. 5. Видатки соціального спрямування загального фонду Державного бюджету [6]

Фінансові потоки між фінансовими корпораціями та Державним бюджетом: відносини виникають з приводу надання прямих кредитів центральним банком уряду задля

покриття дефіциту Державного бюджету та обслуговування державного боргу, фінансування державних програм та ін.

Окреслені взаємовідносини регулюються певними державними механізмами, механізмами окремих суб'єктів господарювання як у фінансовому, так і у реальному секторі економіки (рис. 6). Методи впливу на національну фінансову архітектуру є певними процесами, пов'язаними із формуванням оптимальних фінансових потоків в межах фінансової архітектури.

Інструменти впливу на національну фінансову архітектуру – це засоби, що застосовуються для забезпечення фінансових потоків в межах національної фінансової архітектури. Інструменти впливу на фінансову архітектуру, не зважаючи на об'єктивні межі застосування, є взаємозалежними: розширення дії одних інструментів через обмеження дії інших може негативно вплинути на функціонування фінансової архітектури в цілому.

Важелі впливу на національну фінансову архітектуру діють у межах визначених інструментів, конкретизують їх функціонування у фінансовій архітектурі.

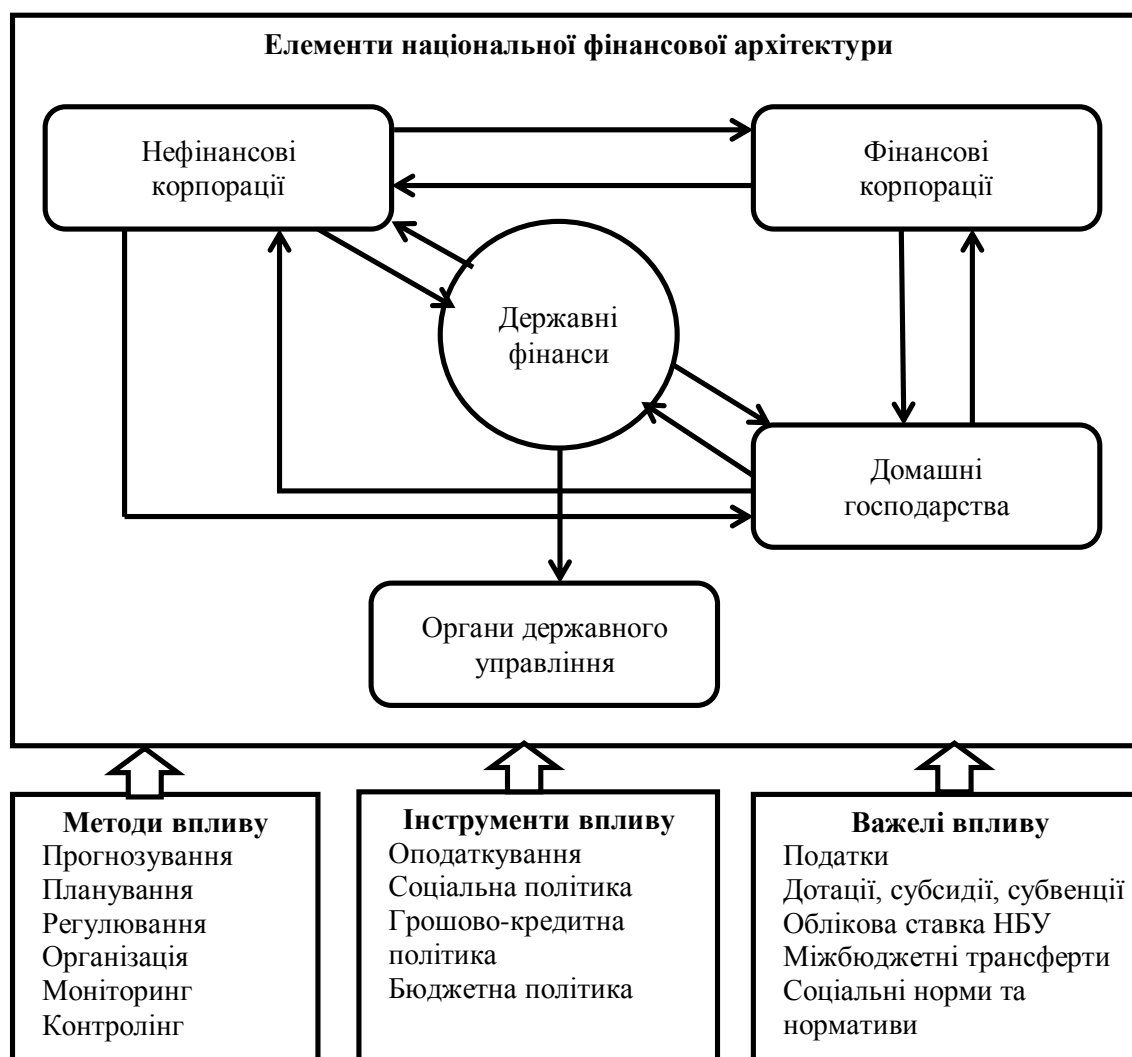

Рис. 6. Складові національної фінансової архітектури України (розроблено автором)

Висновки. Дослідження та комплексна оптимізація національної фінансової архітектури є одним із ключових завдань забезпечення фінансової безпеки держави, вирішення якого сприятиме фінансовому розвитку реального та фінансового секторів економіки, підвищенню добробуту населення, більш якісному виконанню державних функцій, адже очевидним є причинно-наслідковий характер взаємовідносин компонентів національної фінансової

архітектури. Таким чином, перспективою подальших досліджень є розробка обґрунтування критеріїв, які визначатимуть інтегральний рівень розвитку фінансової архітектури.

Список використаних джерел

1. Вожжов А. П. Про архітектуру фінансового стимулювання економічного зростання / А. П. Вожжов, Е. Л. Гринько // Вісник Національного Банку України. – 2012. – № 5 (195). – С. 22-29.
2. Луцишин З. О. Формування глобальної фінансової архітектури світового господарства: дис. ... д-ра екон. наук / З. О. Луцишин. – К., 2003. – 529 с.
3. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): автореф. дис. ... д-ра екон. наук / В. М. Опарін; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. – К., 2006. – 33 с.
4. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку / В. В. Зимовець; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2010. – 355 с.
5. Вожжов А. П. Архитектоника финансового пространства и его интеграционные приоритеты: коллективная монография / А. П. Вожжов, Е. Л. Гринько, Д. В. Черемисинова; под ред С. В. Климчук. – Симферополь: ДиАйПи, 2013. – 532 с.
6. Пояснювальна записка до звіту про виконання Державного бюджету України за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua/